

Смерть німецьким загарбникам!

2577 бр

ПРО ЗЛОЧИНСТВА НІМЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Повідомлення Надзвичайної Державної Комісії
по встановленню і розслідуванню злочинств
німецько-фашистських загарбників

59

2577/2/бр.

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
Київ 1945

✓45

50 коп.

2577/тф. (2).

Відповідальний за випуск Є. Пелешук
**О злодеяннях немців на території Львов
області**

(На українском языке)

БФ 00285. Зам. 2331. 11/8 друк. арк. В друк. арк. 42.

Підписано до друку 21/II 1945 р. Тираж 10.0

Друк. в-ва ЦК КП(б)У „Радянська Україна“. Київ
зорівська, 59.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00665677

1

Вдершись до міста Львова 30 червня 194 року, німецькі загарбники оголосили Львівську область «дистриктом Галичини» і запровадили в ній так званий «новий порядок» нестримного грабежу, насильств, катувань, масових розстрілів і вбивств мирного населення.

Вбивства радянських громадян чинили не випадкові бандитські групи німецьких офіцерів і солдатів, а навмисне німецькі військові з'єднання, поліція і СС, організовано, за наперед розробленими планами німецького уряду. Для масового винищення радянських людей був створений особливий апарат і організована ціла сітка таборів для знищення людей.

Головним натхненником і організатором системи винищення людей був рейхсміністр Німеччини Гімmlер, який неодноразово приїжджав до Львова для інспектування і перевірки діяльності встановлених його волею «підприємств смерті».

Для розслідування злочинств німецько-фашистських загарбників Надзвичайна Державна

на Комісія призначила спеціальну комісію в складі депутатів Верховної Ради Союзу РСР генерал-майора І. С. Грушецького, Н. В. Козирева і В. Г. Садового, доктора І. М. Трегуба, Є. С. Грушка, голови виконкому Львівської Міської Ради Н. В. Бойка, П. С. Турченка, А. А. Вишневецького, представника Надзвичайної Державної Комісії С. Т. Кузьміна, при участі головного судово-медичного експерта Червоної Армії доктора медичних наук М. І. Авдеева, помічника головного судово-медичного експерта Червоної Армії В. І. Пухнаревича, судово-медичного експерта Д. А. Голаєва, експерта-криміналіста Н. І. Герасимова, прокурора Львівської області І. П. Корнетова і начальника слідчого відділу Львівської обласної прокуратури П. З. Крижанівського.

На підставі матеріалів розслідування, проведеного спеціальною комісією, висновків судово-медичної експертизи, а також численних показань свідків — радянських громадян і громадян іноземних держав Надзвичайна Державна Комісія встановила, що у Львові, Рава-Руській, Золочеві, Сокалі, Яворові, Жолкві, Городку, Бродах, в Подкаменському, Ново-Яричевському, Івано-Франківському та інших районах Львівської області німецькі загарбники винищили близько 700 тисяч радянських людей — чоловіків, жінок, дітей, а також

підданих Чехословаччини, Югославії, Голландії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки, привезених до Львова з концентраційних таборів Німеччини.

НІМЕЦЬКІ ЗАГАРБНИКИ ВБИЛИ У ЛЬВОВІ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ НАУКИ І МИСТЕЦТВА

Загони гестапівців ще до захоплення Львова мали складені за вказівкою німецького уряду списки видатних представників інтелігенції, що їх вирішено було знищити. Відразу ж після захоплення міста Львова почалися масові арешти і розстріли. Гестапівці заарештували: члена Спілки радянських письменників, автора численних літературних творів професора Тадеуша Бой-Желенського, професора медінституту Романа Ренцького, ректора університету професора судової медицини Володимира Серадського, доктора юридичних наук Романа Лонгшамю-де-Бер'є разом з трьома його синами, професора Тадеуша Островського, професора Яна Грека, професора-хірурга Генріка Гіляровича, професора-стоматолога Антона Тешинського, професора Францішека Гроера, професора патологічної анатомії Вітольда Новицького, докторів фізико-математичних наук Володимира Стожека і Антона Ломницького, академіка Соловія, почесного члена багатьох Академій наук Казіміра Бартеля, доктора хімічних наук Станіслава Пі-

лата, доктора технічних наук Каспара Вайгеля, доктора технічних наук Романа Віткевича, доктора технічних наук Володимира Круковського, професора Станіслава Прогульського, професора Менчевського, етнографа Адама Фішера, доктора технічних наук Казіміра Ветуляні, відомого юриста, члена Кодифікаційної Комісії Польщі, професора Мауріція Аереханда, львівську письменницю Галину Гурську, критика Остапа Ортвіна, доцентів Ауербаха, Пясецького, фізика Вандера, інженера Шимона Блюменталя, хірурга Руффа, доцента Чортковера та інших професорів і викладавців учбових закладів.

Професор Львівського медичного інституту Ф. В. Гроер, якому випадково пощастило уникнути смерті, повідомив комісію:

«Коли 3 липня 1941 року, о 12 годині ночі, мене заарештували і посадили на вантажну машину, в ній уже були професори: Грек, Бой-Желенський та інші. Нас повезли в будинок «Бурса Абрагамовичів». Ведучи нас по коридору, гестапівці знущалися з нас, підштовхували прикладами гвинтівок, скубли за волосся і били по голові... Пізніше я бачив, як з гуртожитка «Бурса Абрагамовичів» німці вивели під конвоем 5 професорів, четверо з них несли скривавлений труп убитого німцями при допиті сина відомого хірурга Руффа. Молодий Руфф був також спеціалістом. Вся

ця група професорів під конвоєм пройшла в напрямі до Кадетської гори. Через 15—20 хвилин я почув залп з гвинтівок в тому напрямі, куди повели професорів».

Щоб принизити людську гідність, німці вдавалися до найвитонченіших катувань заарештованих вчених, а потім розстрілювали їх.

Житель міста Львова Гольцман Б. О. показав перед спеціальною комісією, що він сам бачив, як у двір будинку № 8 на вулиці Артішевського в липні 1941 року есесівці «привели 20 чоловік, серед них 4 професори, адвокати, лікарі. Прізвище одного з них я знаю — це доктор юстиції Крепс. Серед приведених було 5—6 жінок. Есесівці примусили їх язиком і губами мити сходи в 7-мох під'їздах 4-поверхового будинку. Після того, як всі сходи були вимиті, цих самих людей примусили збирати на дворі губами сміття... Все зібране сміття треба було перенести в одно місце двору... Все це разом зі мною бачив також двірник будинку № 8 по вулиці Артішевського Гіра Леопольд. Після закінчення роботи гестапівці вибрали з цієї групи 5 чоловік, вивели їх за місто і розстріляли».

Фашистські загарбники старанно приховували факти винищення інтелігенції. На неодноразові прохання родичів і близьких повідомити, яка доля спіткала вчених, німці відговорювались «незнанням».

З наказу рейхсміністра Німеччини Гіммлера, восени 1943 року гестапівці спалили труп розстріляних професорів. Колишні в'язні Янівського табору Мандель і Корн, що провадили розкопки трупів, повідомили комісію про таке:

«5 жовтня 1943 року вночі між вулицями Кадетською і Вулецькою, за наказом одного з гестапівців, при світлі прожекторів ми розкопали яму, з якої витягли 36 трупів. Всі ці трупи були нами спалені. Під час витягування трупів з ями ми знайшли документи на ім'я професора Островського, доктора фізико-математичних наук Стожека і професора політехнічного інституту Казіміра Бартеля».

Розслідуванням встановлено, що в перші ж місяці окупації німці заарештували і вбили у Львові понад 70 видатних діячів науки, техніки і мистецтва.

МАСОВЕ ВИНИЩЕННЯ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ І РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Німецький губернатор «дистрикту Галичини», до якого входила Львівська область, — доктор Вехтер і генерал-майор СС Кацман у листопаді 1941 року, у Львові, на Янівській вулиці створили так званий «табір примусових робіт». Він був обгороджений цегляною

стіною і колючим дротом. Сюди німці зганяли мирних громадян і військовополонених. Ув'язнених в таборі морили голодом, примушували виконувати непосильні роботи, по-звірячому били палками, заражали тифом і дизентерією. Раціон денного харчування складався з 2 шклянок «чорної кави», виготовленої з тирси, 100 грамів хліба з домішкою тієї самої тирси, тарілки супу з картопляного лушпиння і не забезпечував навіть голодного існування. Ув'язнені тисячами вмирали з голоду, тифу, дизентерії і розстрілювалися.

Гауптштурмфюрер СС Гебауер встановив у Янівському таборі систему звірячого винищення людей, яку потім, після його переведення на нову посаду, «удосконалювали» коменданти табору оберштурмфюрер СС Густав Вільгауз і гауптштурмфюрер СС Франц Варцок.

«Я особисто бачив, — повідомив комісію колишній в'язень табору Аш, — як гауптштурмфюрер СС Фріц Гебауер душив жінок і дітей, а чоловіків узимку заморожував у бочках з водою. Бочки наповнювались водою, жертвам зв'язували руки й ноги і спускали у воду. Приречені перебували в бочці, аж поки зовсім не замерзали».

Показаннями численних свідків радянських військовополонених, а також французьких підданих, що перебували в німецьких таборах,

встановлено, що німецькі бандити «винаходили» найвитонченіші методи винищення людей, при чому все це вважалося у них справою особливої честі і заохочувалось головним військовим командуванням та урядом.

Гауптштурмфюрер СС Франц Варцок, наприклад, любив підвішувати ув'язнених за ноги до стовпів і так залишати їх, аж поки вони не вмирали; оберштурмфюрер Рокіта особисто розпорював ув'язненим животи; начальник слідчої частини Янівського табору Гайне просвердлював тіла ув'язнених палкою або куском заліза, плоскогубцями викидав у жінок нігті, потім роздягав свої жертви, підвішував їх за волосся, розгойдував і стріляв по «рухомій мішені».

Комендант Янівського табору, оберштурмфюрер Вільгауз, заради спорту і для розваги дружини та дочки, систематично стріляв з автомата з балкону канцелярії табору в ув'язнених, які працювали в майстернях, потім передавав автомат своїй дружині, і вона також стріляла. Іноді, щоб розважити свою 9-річну дочку, Вільгауз примушував підкидати в повітря 2—4-річних дітей і стріляв у них. Дочка аплодувала і кричала: «Тату, ще, тату, ще!», і він стріляв.

Ув'язнених у таборі знищували без всякого приводу, часто заради спору. Свідок Кіршнер Р. С. повідомила слідчу комісію, що ко-

місар гестапо Вепке поспорив з іншими катами табору про те, що він одним ударом сокири розрубає хлопчика. Ті йому не повірили. Тоді він зловив на вулиці 10-річного хлопчика, поставив його на коліна, примусив скласти руки долонями вкупі й нахилити до них голову, націлився, поправив голову хлопчика і ударом сокири розрубав його вдовж тіла. Гітлерівці гаряче поздоровляли Вепке, міцно потискували йому руки, хвалили.

В 1943 році в день народження Гітлера (йому минуло 54 роки) комендант Янівського табору оберштурмфюрер Вільгауз відрахував з числа ув'язнених 54 чоловіка і особисто розстріляв їх.

При таборі для ув'язнених була організована лікарня. Німецькі кати Брамбауер і Бірман кожного 1-го і 15-го числа проводили перевірку хворих і, якщо встановлювали, що серед них є такі хворі, які перебувають в лікарні понад 2 тижні, тут же їх розстрілювали. Під час кожної такої перевірки розстрілювали від 6 до 10 чоловік.

Катування, тортури і розстріл німці проводили під музику. Для цієї мети вони організували спеціальний оркестр з ув'язнених. Оркестром примусили керувати професора Штрікса і відомого диригента Мунда. Композиторам німці запропонували написати спеціальну мелодію, яку назвали «Танго смерті». Неза-

довго до ліквідації табору німці розстріляли всіх оркестрантів.

В Янівському таборі фашисти розстріляли понад 200 тисяч мирних радянських людей. Колишній в'язень цього табору Мантель показав: «За два місяці мого перебування в таборі німці вбили до 60 тисяч ув'язнених і в тому числі 8 тисяч дітей».

Основним місцем масових розстрілів у Янівському таборі була балка, названа ув'язненими «Долиною смерті», яка знаходилась за півкілометра від табору.

На території Янівського табору комісія виявила 3 ями з трупами розстріляних у другій половині липня 1944 року радянських громадян. Як показали свідки і родичі вбитих, німці розстріляли тут радянських людей, привезених з різних тюрем гестапо. Порушивши звичайний порядок, гітлерівці на цей раз не обшукали одягу вбитих. В кишенях одягу замучених комісія знайшла документи. За цими документами встановлено, що в числі вбитих і замучених були: Рибій Василь, 1910 року народження, Панасюк Василь, Окунь Михайло, Сорока Єгор, 1921 року народження, родом з м. Львова, Рibaковський Рудольф, 1913 року народження, родом з м. Львова, Говалевич Леон, Лакрайх, 1913 року народження, родом з с. Седліска, Львівської області, Циганик Варфоломій, 1904 року народ-

ження, родом з с. Комарно, вулиця Садова, № 66, Вансович Михайло, 1905 року народження, Табак Василь, Гаврилов Михайло, 1904 року народження, Білий Чеслав, 1914 року народження, що жив у м. Львові, Синерухін Олександр, 1916 року народження, Табіно Василь, 1919 року народження.

Судово-медична експертна комісія обслідувавши «Долину смерті» в Янівському таборі і вивчивши показання свідків, встановила:

«1. В Янівському таборі провадилися масові вбивства мирного цивільного населення.

2. Вбивства провадилися в основному з допомогою розстрілу типовим німецьким способом — пострілом у потилицю. Частина розстріляних убита пострілами в тім'яну частину черепа.

3. На території, що межує з Янівським табором, німці провадили масове заховання і згодом спалення трупів. Спалювали трупи довгий час і в різних місцях території табору, але більшу частину трупів німці спалювали в балці-виїмці.

4. Земля в цій балці на значній глибині була, як виявилось, просякнута трупними рідинами і жирами з гнильним запахом і запахом чаду.

5. Характер виявленого попелу, що складається з дрібних кусочків кісток, крихкість

більших уламків кісток свідчать про те, що трупи спалювали при високій температурі. Попіл, що залишався при спаленні трупів, закопувався в різних місцях на території табору на глибині до 2 метрів. Таких місць знайдено 59. Крім того, попіл з кістками був знайдений на поверхні ґрунту майже на всій оглянутій території табору.

Враховуючи загальну площу закопування і розсіювання попелу та кісток, що досягає 2 квадратних кілометрів, експертна комісія вважає, що в Янівському таборі винищено понад 200 тисяч радянських громадян».

В липні 1941 року німецьке військове командування створило в центрі міста Львова, на території фортеці, що зветься «Цитадель», концентраційний табір для військовополонених. Під загрозою розстрілу німці примушували ув'язнених працювати з ранку до пізньої ночі. Приміщення табору не опалювались. Ув'язнені десятками тисяч вмирали від побоїв, голоду, хвороб і розстрілювалися.

На підставі показань свідків встановлено, що в таборі «Цитадель» за час його існування утримувалось понад 280 тис. військовополонених, з яких від хвороб, голоду, катувань і розстрілів загинуло понад 140 тис. чоловік.

Свідок Никифор Григорович Голюк, що перебував у цьому таборі з 8 липня 1941 року по квітень 1942 року, повідомив комісію:

«Як медфельдшер, що працював у цьому таборі, я знаю, що за 4 місяці — з серпня по листопад 1941 року в таборі померло тільки від дизентерії близько 3 тисяч військовополонених. Ніяких заходів боротьби з хворобами німецьке командування не вживало. Навпаки, німці навмисне привезли до цього табору з табору № 385 в Рава-Руській хворих на висипний тиф і розмістили їх у казармах групами по 10 чоловік серед здорових військовополонених. Після цього неминуче в таборі спалахнула епідемія висипного тифу, від якої з листопада 1941 року по березень 1942 року вмерло близько 5 тисяч військовополонених».

При огляді табору «Цитадель» комісія виявила в камерах написи замучених військовополонених:

«Тут вмирали з голоду російські полонені тисячами. 22 січня 1944 року».

«Доблесна російська армія, вас чекають з нетерпінням не тільки народи, але й військовополонені, які приречені на голодну смерть. Як тяжко вмирати».

Масові розстріли мирного населення і військовополонених німці провадили також і в Лисеницькому лісі, що знаходиться на околиці Львова в напрямі до Тернополя. В цей ліс німці щодня приганяли і привозили на автомашинах великі партії радянських військово-

полонених з табору «Цитадель», в'язнів з Янівського табору, Львівської тюрми, а також мирних радянських людей, затриманих на майданах і вулицях міста Львова під час численних облав.

Судово-медична експертна комісія, обслідувавши місце розстрілів радянських військовополонених, виявила на поверхні землі і в різних ямах попіл та вцілілі кістки людських скелетів, штучні зуби, речі особистого вжитку, людське волосся. «Рештки мозкової речовини, волосся, речі особистого вжитку і різкий трупний запах в ямах свідчать про те, що в них спочатку довгий час були закопані трупи, які потім були викопані і спалені».

На підставі розслідування встановлено, що німці розстріляли в Лисеницькому лісі понад 200 тисяч чоловік.

У вересні 1941 року, за вказівкою генерал-майора поліції СС Кацмана, у Львові було організоване гетто, назване німцями «Юденлаг» — єврейський табір. Гетто було розташоване на околиці міста. Територія табору була обгороджена парканом і дротом. Виходити з гетто нікому не дозволялося. На роботу і з роботи євреїв водили тільки під конвоєм. В таборі перебувало 136 тисяч чоловік. Населення грабували. Умови життя в гетто були жахливі — люди спали на голій підлозі і просто неба, з євреями поводилися гірше,

ніж з худобою. Німці проводили в місті масові облави на євреїв. Вони не щадили ні чоловіків, ні жінок, ні дітей. Дорослих вони просто вбивали, дітей віддавали командам гітлерівської молоді для використання як мішені при стрільбі.

Ось що повідомила з цього приводу в своїй писаній заяві французька піддана Іда Вассо, директриса спеціального притулку для старих і непрацездатних французів, що існував у Львові ще задовго до війни:

«... Як прийшли німецькі власті, ми були завжди певні, що будуть убивства. І, дійсно, не минуло й 2—3 днів, як ми почули стрілянину з автомата, що упевнила нас в розстрілі євреїв — цих нещасних людей. Я мала можливість відвідати гетто. Гігієнічні умови там були жахливі. Люди жили по 15—20 чоловік в одній кімнаті, без води і електрики. Дорожнеча була жахлива, і, як завжди, сила грошей відігравала свою роль. Нещасні були приречені на голод. Один раз на тиждень їх відвідувало гестапо, яке одних вивозило в Бельзец (Польща), інших до піщаного рову, щоб розстріляти. Засуджених вивозили в самих сорочках, бо німецькі бандити мали нахабство відбирати їх одяг і награбоване відправляти вагонами до Німеччини. Маленькі діти були мучениками. Їх віддавали в розпорядження гітлерівської молоді, яка з цих ді-

тей робила живу мішень, навчаючись стріляти. Ніякого жалю до інших, все для себе, такий девіз німців. Треба, щоб весь світ знав про їх метод. Ми, які були безпорадними свідками цих обурливих сцен, ми повинні розповісти про ці страхіння, щоб усі знали про них, а, головне, не забути їх, бо відплата не поверне життя мільйонів людей.

Забуття було б зрадою людства. За страждання радянських, французьких, англійських, американських полонених треба помститися. Запам'ятайте на все життя. Іда Вассо Том».

За час існування гетто з 7 вересня 1941 року по 6 червня 1943 року німці винищили понад 130 тисяч чоловік, частина з них була розстріляна в самому гетто, частина в Янівському таборі, решту німці відправили для знищення до табору смерті в Бельзек (Польща).

Німці провадили масове знищення радянських людей і в інших містах Львівської області. В місті Рава-Руська німці організували табір військовополонених. З червня 1941 року по квітень 1942 року в цьому таборі перебувало понад 18 тисяч радянських військовополонених. Всі вони під кінець цього періоду були знищені. Військовополонених, що прибували до табору, німці роздягали, залишали на них тільки саму білизну, в зимовий час виводили на роботу роздягненими і роззутими.

Знесилені військовополонені падали. Німці їх добивали з автоматів і просто кололи штиками.

Житель села Яничі, Магерівського району, Кочак Василь Степанович показав перед слідчою комісією:

«Я працював у таборі радянських військовополонених з грудня 1941 року по квітень 1942 року. За цей час німці знищили голодом, холодом і розстріляли близько 15 тисяч військовополонених. Трупви померлих і розстріляних вивозили на тракторних причепах у Волковицький ліс. Голодні й виснажені військовополонені, коли їх проводили по території табору, накидалися на купи гнилої і мерзлої картоплі, але вартові їх тут же розстрілювали. Я бачив, як виводили зовсім голих військовополонених, прив'язували вірьовками до стіни або стовпа і в зимовий час тримали їх так, поки вони не замерзали».

Масове винищення радянських людей німці провадили скрізь, особливо в містах: Золочеві, Сокалі, Яворові, Жолкві, Городку, Бродах.

НІМЦІ ВИНИЩИЛИ В ТАБОРАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТИСЯЧІ ПІДДАНИХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Надзвичайна Державна Комісія встановила, що німецький уряд систематично направляв до таборів Львівської області військово-

полонених і мирних громадян іноземних держав з концентраційних таборів, розташованих на території Німеччини. Тут німці піддавали їх катуванням і вбивали.

Житель міста Львова Бич З. Е. повідомив комісію:

«Коли я перебував в ув'язненні у Янівському таборі, там були, крім українців, поляків і євреїв — піддані Франції, Чехословаччини, Італії та інших держав».

Військовополонених іноземних держав німці змушували виконувати непосильну роботу, били, морили голодом, навмисне винищували. Все це підтверджується численними показаннями радянських громадян, а також показаннями визволених Червоною Армією у Львові французьких військовополонених, що перебували в ув'язненні в «Цитаделі» і Янівському німецьких таборах.

Житель міста Ангулем департаменту Шарант (Франція) Еміль Леже, взятий німцями в полон 13 червня 1940 року в Шампані (Франція), повідомив: «З перших же хвилин мого полону мені довелося зазнати на собі жорстоких методів, застосовуваних німцями... Під страхом смерті нас змушували працювати без відпочинку, без достатньої кількості їжі; ми були виснажені, знесилені, без взуття, завошивіли, а наше обмундирування перетворилося в лахміття. Коли ми скаржились

на такий режим, нам відповідали: «Це ще надто добре для французьких свиней і собак».

Протягом цього часу ми не мали відомостей від наших родичів. Коли ми просили дозволу написати їм, то німці відповідали нам: «Навіщо? Ваші родичі, без сумніву, вбиті, а з вашими жінками сплять німецькі солдати»...

... В 1941 році я був присутній при першому прибутті російських військовополонених у «Шталаг» Нейбранденбург. Це було жахливо. Росіяни були справжніми скелетами, в яких ще жевріли рештки життя. У багатьох з них були штикові рани на стегнах і спині. Деяких німці вбивали, деякі самі падали мертві від виснаження при найменшому пересуванні. Мертвих роздягали, складали на віз і везли до загальної могили, що була в околицях «Шталага». Віз повертався до «Шталага», навантажений хлібом і овочами для кухні. На возі були криваві плями. Це було огидно! В ці хвилини ми зрозуміли, на яку витончену жорстокість здатні німці. Кожного ранку німецькі офіцери і унтер-офіцери відвідували табір російських військовополонених. Вони говорили: «Ми йдемо вправлятися в тирі по живій мішені».

Приблизно 200 чоловік російських солдатів умирали щодня. Їх убивали, або вони вмирали від хвороб і голоду. Серед багатьох убивств я особисто бачив жахливий спосіб

убивства російських військовополонених німецькими солдатами. Ударами палки або ударами чобота вони розбивали їм голови, кажучи: «Російські собаки не варті рушничної кулі». Доведені до найвищого ступеня витонченості підлість, варварство і жорстокість є відмінними рисами «бошів» у таборах.

У січні 1943 року мене відправили до «дисциплінарного табору 325» у Галичину (Рава-Руська — Тернопіль — Львів). Тут був ще жорстокіший режим. Багато французів було вбито в цьому «Шталазі». Це був терор. Єдиний просвіток, єдина думка — смерть. Під час мого тюремного ув'язнення у Львові мені доводилося ходити на роботу по брукуванню вулиць, а це дало можливість бути свідком убивств німцями десятків тисяч людей. Вулиці були завалені купами трупів жінок, дітей, чоловіків, убитих вночі».

Лооф Клеман повідомив слідчу комісію про страхіття німецьких таборів, що їх йому довелося пережити, коли він був полоненим: «Військову повинність я відбував у Сент-Авольд, поблизу Меца, у 18-му кавалерійському полку. Потрапив у полон до німців 4 червня 1940 року, в Сент-Клері (департамент Сени)... Рава-Руський табір військовополонених, куди я прибув 3 вересня 1942 року, англійці називали «повільною смертю». В цьому таборі був один водопровідний кран на 12 тисяч чоловік.

Користуватися ним дозволялося тільки протягом 4—5 годин на день... Німецька охорона нас тероризувала. За найменшу провину загрожувала смерть. Нам не дозволяли пити воду. Ми голодували. Ранком під час переключки ми ледве стояли на ногах; нам давали на день 200 гр. хліба, вранці ми одержували гарячу воду з сосновими глицями, вдень півлітра супу. Часто суп був сама вода. Ми спали на підлозі. Скрізь були блохи і воші. Російські військовополонені тисячами вмирали в таборі з голоду і тифу... Ночами у Раваруській відбувалися вбивства єврейських жінок і чоловіків. Цілу ніч працював кулемет. Вранці, ідучи на роботу, я сам бачив велику кількість трупів. Німці навіть не закопували їх і не хотіли потрудитися, щоб вивезти їх».

Колишній французький військовополонений № 18057, ХІІ. Д. Марсель Ріветт про звірства німців повідомив таке: ...«Я відбував військову повинність в Саарбурзі (Мозель) у 59-му піхотному полку. Під час загальної мобілізації був направлений до 60-го армійського моторизованого полку. 24 червня 1940 року я потрапив до німців у полон у Вогезах...

В Трірі я вперше зустрівся з російськими військовополоненими. До них ставилися дуже погано. Серед військовополонених були й поляки. Росіяни жили окремо у своїх камерах, і їм давали їсти картопляне лушпиння.

В Лімбургу у «Шталазі XII. А.» ставились до військовополонених ще суворіше. О 6-й годині ранку нас виганяли з бараку ударами кия... Опівдні давали суп, що його росіяни мушили їсти стоячи. Коли хтось з них сідав, тут же клацала гвинтівка або стріляв кулемет. Французький товариш піднімав того, хто впав, і ніс його в госпіталь, де лікареві лишалося тільки констатувати смерть. Щодня вмирало 15—20 росіян. Причиною смерті були: голод, хвороби або вбивство. Французький лікар, який робив розтин, знаходив у кишках померлих траву, гробаків, що їх їли, вмираючи з голоду, військовополонені...

...Начальник «Шталага XII. А.», барон фон-Бок, вирішив, що збираються в бараках надто повільно (нас було 1.200 чоловік у двох бараках №№ 7, 8). Тоді вийшов наказ бути готовим за 4 хвилини; тих, що спізнювались, дозволялося колоти штиками. В цьому вбачав для себе насолоду унтер-офіцер Шрейнер, який колов нас. Нас перевели до Рава-Руської. Там ми звернули увагу на поганий вигляд російських військовополонених. Було 10 січня, і термометр показував 10—15 гр. нижче нуля, а багато з них були тільки в сорочках, кальсонах, босі, без шапок і всі страшенно схудлі, майже скелети. У всіх у них були штикові рани на спині і на стегнах. Нам пощастило поговорити з росіянами і довідатись,

що вони військовополонені і працюють безпосередньо на лінії фронту. І коли їх спитали, чому вони роздягнені, то дістали відповідь, що німці роздягли їх, щоб захистити себе самих від холоду. Після двохденної перевірки і викликів нас помістили в підвалі без світла. Ми нічого не їли. Було 20 гр. нижче нуля, серед нас були солдати Північної Африки, які нестерпно страждали від холоду.

1-го червня 1943 року сталася кривава бойня, під час якої було вбито 10 тисяч чоловік. Деякі були кудись вивезені. Другого дня, коли ми йшли вранці на роботи, ми бачили багато трупів жінок, дітей, чоловіків, які лежали в калюжах крові. Німці вбивали без розбору всіх євреїв, де б вони їх не зустріли. Це було неймовірно! Убивства тривали майже місяць.

Радянська армія вступила до Львова. І відтоді ми вільні, сподіваємось швидко повернутися до Франції. Я сподіваюсь, що німці повністю заплатять за пролиту ними кров і будуть покарані за все ними заподіяне. Марсель Ріветт, військовополонений № 18057, XII.Д».

Ле Фуль Жорж повідомив комісію:

«Після п'яти тяжких діб ми вночі прибули до Рава-Руської. Нас тягли, бо більшість військовополонених зовсім знесилилася. Німецький унтер-офіцер крикнув нам: «Ось ви і приїхали в країну сонця». Але який жах цей табір!..

Німець-адьютант сказав нам, що в таборі Рава-Руська вмерло понад 3.000 російських військовополонених від тифу. Ми закопуємо їх тут. Буває, що серед них трапляються ще не вмерлі, але їх однаково кидають в ями і засипають негашеним вапном, від якого вони душаться. Щотижня до табору прибувало 1.000 французів, які тікали з Німеччини. Це були ті, що не хотіли працювати для перемоги Німеччини»...

Поблизу м. Рава-Руська, за 200 метрів від міської лікарні і метрів за 50 від шосе, на узліссі, комісія знайшла 22 могили. На деяких з них збереглися хрести з французькими написами.

Судово-медична експертна комісія розкопала дві могили. В одній з них було знайдено труп чоловіка у форменій одежі французької армії. На закатах коміра була цифра «24». Документів при трупі не знайдено. В другій комісія знайшла 2 чоловічі трупи без одягу, з слідами звуглювання по всій поверхні трупів. За написами, що збереглися на хрестах могил, встановлено, що в них заховані французи, замучені німцями: Боне Рожер, народження 1911 року, Годі П'єр, народження 1915 року, Дастю П'єр, Леплей Жозеф, 30 років, Сам'є Арман, Блонді Рожер, 29 років, Посе Поль, 34 років, Гюйон Андре, 30 років, Рейно Шарль, 29 років, Вітто Ейжен, 34 років, Сірг

Каміль, Боннуа Альфонс, Котье Рожер та інші.

Німецькі загарбники, позбавлені будьякої моралі, винищували всіх негодних їм людей: росіян, українців, євреїв, поляків, французів, чехів і навіть вчорашніх своїх друзів по зброї — італійців.

Петрушківна Ніна Здіславівна, національністю полька, що працювала в період німецької окупації перекладачкою в команді «Ретрово-Італьяно», повідомила:

«Після падіння Муссоліні фашисти зажадали від італійських солдатів, що перебували в місті Львові, присягу на вірність гітлерівській Німеччині. Багато з них відмовилися дати присягу. Всіх, хто відмовлявся від присяги, фашисти арештовували. Так було арештовано 2.000 чоловік італійців, і всіх їх німці розстріляли.

Серед розстріляних було 5 генералів і 45 офіцерів італійської армії, яких я знала. В числі розстріляних були такі генерали і офіцери італійської армії: генерал-майори Манджаніні Енріко, Форнаролі Альфред, Джанноті Джузеппе, полковники: Манджоніні Луїджі, Ашенцо, Стефаніні Карло, офіцери: Джіно Каруссо, Фузароллі Луїджі, Томассо Серафіні, Форнаролі Енріко, Ніно Манто, Едуард Монджіанніні, Альфред Ломбарді, Лівно Корсіні, Джіованні Джіакоміні, Луїджі Стефані-

ні, Персіні Клено, Кастеляні Рішардо, Персіаніні Туліо, Дельнієрі Маріно, Мороссі Альфредо, Касторі Джіоржіо, Бастіаніні Альфредо, Стореллі Едуардо, Біньямі Джіованні, Валентіні Джіно, Саво Луїджі, Сабо Рішардо, Вінценті Емануело, Лоренцо Вераніні, Тоскано Альфонсо, Родоканакші Массімо, Лібері Марселло, Крістіаніні Роберто, Цітріні Джіозеппе, Паулін Еміліо, Біскезе Донато, Джіантіні Луїджі, Джіатоні Туліо, Джіакотто Туліо, Тороссе Евальд, Крестіаніні Серджіо, Кедріанніні Лоренцо, Валентіно Альфредо, Каусуро Рішардо, Руссіні Беніто, Тіорсіні Туліо, Крісталліні Маріно, Фаріно Антоніо, Кальнієрі Маріно, Массоні Луїджі, Кальцарі Маріно».

Громадянка Французької республіки Іда Вассо так само підтвердила факт розстрілу німцями італійських генералів, офіцерів і солдатів: «Після відставки Муссоліні, — говорить вона, — німці арештували всіх італійців, які не хотіли приєднатися до фашистської партії, і знищили їх. Трупі їх зникли. Без сумніву, вони були спалені або залиті негашеним вогнем».

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ НІМЕЦЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ ДЛЯ ПРИХОВАННЯ СЛІДІВ СВОЇХ ЗЛОЧИНІВ

В зв'язку з успішним наступом Червоної Армії і панічним відступом німецько-фашистських військ, гітлерівський уряд і військо

командування приступили до приховання своїх страхітливих злочинів по винищенню мирного населення, радянських військовополонених і підданих Франції, Чехословаччини, Югославії, Польщі, Голландії, Бельгії, Сполучених Штатів Америки, Великобританії, які перебували в німецьких концентраційних таборах Львівської області.

За вказівкою рейхсміністра Німеччини Гімлера і генерал-майора поліції СС Кацмана в червні 1943 року були проведені спеціальні заходи по викопуванню та спаленню трупів замордованих і розстріляних мирних жителів, радянських військовополонених і підданих іноземних держав.

У Львові німці створили особливу зондеркоманду № 1005, що складалася з 126 чоловік. Шефом цієї команди був гауптштурмбанфюрер Шерляк, його заступником — гауптштурмбанфюрер Раух. До обов'язків зондеркоманди належало викопувати з землі трупи вбитих німцями мирних жителів та військовополонених і спалювати їх. Розкопуванням та спалюванням трупів керували шарфюрер СД Раух і обервахмейстер СД Кепік.

Витягнені з ям трупи складали на спеціальних площадках у штабелі, від 1.200 до 1.600 трупів у кожному. Трупи обливали смолою, бензином і спалювали. Попіл і рештки кісток просіювалися через спеціальне решето з ме-

тою збирання золотих речей — коронок зубів, перснів, годинників. Свідки Велічкер, Хамайдес та інші у своїх показаннях повідомили, що за 5 місяців їхньої роботи у «бригаді смерті» з попелу спалених ними трупів було висіяно і відіслано німцями до Німеччини 110 кілограмів золота.

Попіл розсіювали по полях, а також закопували в землю, великі кістки збирали окремо і перемелювали в машині-кісткодробарці, що була сконструйована для прискорення «роботи». Кісткодробарку німці не встигли знищити, вона лишилася на території колишнього Янівського табору речовим доказом кримінальних злочинів гітлерівських катів. Керівником перемелювання кісток замучених був німець, шарфюрер СД Елітко.

Колишній в'язень Янівського табору Велічкер Л. А., якого німці примусили працювати у бригаді по розкопуванню та спаленню трупів, показав: «У «бригаді смерті» по спаленню трупів я працював з 6 червня 1943 року до 20 листопада 1943 року. За цей час бригада спалила понад 310 тис. трупів, з них близько 170 тис. на піщанику Янівського табору, понад 140 тис. в Лисеницькому лісі. В це число входять як ті трупи, що їх бригада викопувала з могил, так і ті, яких не закопували в землю, а відразу після розстрілу спалювали. 20 листопада 1943 року вся наша бригада

втекла. Тільки небагато хто залишився живим, решта під час втечі були вбиті. Німецькі кати організували другу бригаду із в'язнів, які продовжували спалення трупів. Скільки трупів було спалено після моєї втечі, я не знаю, але знаю, що спалення трупів у Лисеницькому лісі тривало до січня 1944 року».

Свідок Манусевич Д. Ш., який теж працював у «бригаді смерті», показав таке: «Після спалення трупів в яру біля Янівського табору нас вночі автомашинами повезли до Лисеницького лісу, де ми розкопали 45 ям з трупами розстріляних громадян. За формою одягу, за знаками відрізнєння, гудзиками, медалями та орденами ми розпізнали серед трупів розстріляних червоноармійців, а також французьких, бельгійських та італійських військовополонених. Серед них були також і трупи мирних громадян».

Судово-медична експертна комісія, на чолі з головним експертом Червоної Армії, професором Авдєєвим М. І., обслідувала місця поховання та спалення трупів у Лисеницях і встановила: «Симетричне розміщення на поверхні площадок, де було виявлено ями з попелом, молодих паростків дерев, що з них частина засохла або слабо розвивається, вказує на те, що дерева посаджені на цих площадках штучно, з метою замаскування площадок. З цією ж метою проваджено вкопування по поверхні

площадок пнів дерев. Ці факти свідчать про те, що німецько-фашистські власті всіма способами намагалися приховати сліди своїх злочинів. Вибір місця для своєрідних «фабрик смерті» у глибині влоговини, прикритої майже з усіх боків від стороннього ока високими горбами й деревами, також допомагав німцям орудувати потай. Природні умови місцевості, застосовуване маскування і сильна охорона дозволяли катам чинити свою жахливу справу в глибокій таємниці».

Таким чином гітлерівські вбивці на території Львівської області додержували тієї ж самої методики приховання своїх злочинів, яку вони розпочали раніше, убивши польських офіцерів у лісі під Катинню. Експертна комісія встановила цілковиту ідентичність маскування розташованих у Лисеницях могил з таким самим маскуванням могил убитих німцями польських офіцерів у Катині.

Для поширення досвіду по винищуванню людей, спалюванню трупів, маскуванню злочинів німці створили у Львові при Янівському таборі спеціальну школу по підготовці «кваліфікованих кадрів».

До цієї школи приїздили коменданти таборів з Любліна, Варшави, Кракова та інших міст. Керівник зондер-команди № 1005 Шерляк біля «робочого місця» учив комендантів, як витягати трупи із землі, як складати їх у

штабелі, спалювати, висівати попіл, перемелювати кістки, засипати ями, провадити на них маскувальне насадження дерев і чагарнику.

НІМЕЦЬКИХ КАТИВ ДО СУВОРОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Надзвичайна Державна Комісія вважає відповідальним за масове звіряче знищення у м. Львові і Львівській області мирних радянських громадян, військовополонених і підданих іноземних держав гітлерівський уряд, особливо рейхсміністра Німеччини Гімmlера, що не раз приїздив до м. Львова для інспектування німецьких убивць і катів.

Поряд з головними натхненниками і організаторами масових убивств ні в чому неповинних людей винними в них є такі особи: глава генерал-губернаторства доктор Франк, генерал-губернатор «дистрикту Галичини» бригаденфюрер СС і генерал-майор поліції доктор Ляш, губернатор «дистрикту Галичини» доктор Вехтер, начальник поліції генерал-майор СС Кацман, начальник «Шталагу XII. А.» в Німеччині барон фон-Бок, унтер-офіцер в цьому ж таборі Шрейнер, організатор Янівського табору гауптштурмфюрер Гебауер, коменданти Янівського табору гауптштурмфю-

рер СС Варцок Франц і оберштурмфюрер СС Вільгауз Густав, помічники і заступники коменданта Янівського табору: лейтенант СС Шейнбах, обер-лейтенант СС Сіллер, штурмфюрер СС Райс, штурмфюрер Веске Віллі, оберштурмфюрер СС Рокіта, оберштурмфюрер СС Урман, оберштурмфюрер СС Шульц, обер-лейтенант СС Венке, шеф Янівського табору оберштурмфюрер Манвінгер, шарфюрер СС Колянко, начальник слідчої частини шарфюрер СС Гайне, шефи «гетто»: унтерштурмбанфюрер Гайніш, шарфюрер Мансфельд, гауптштурмбанфюрер Гжімік, шеф зондеркоманди СД № 1005 гауптштурмбанфюрер Шерляк, його заступник гауптштурмбанфюрер Раух, керівник групи по перемелюванню кісток шарфюрер СД Елітко, керівник групи по викопуванню трупів шарфюрер СД Прайс, керівник «бригади смерті» гауптшарфюрер Ейдель, шарфюрери СД Райс і Маєр, керівник групи по спалюванню трупів обервахмейстер СД Кепік, обервахмейстер Вольф, оберштурмбанфюрер Савицький, коменданти табору «Цитадель»: капітан Блют, майор Сідорен, майор Рох, оберфельдфебель 328 полку Міллер Фріц, оберфельдфебель Пер, комісари в справах євреїв: Енгель, Зейс Ікварт, Ленард, директори заводів у Янівському таборі Бляйнес, Кауфман, шарфюрери СС: Реріх, Чекаля, Хан, Блюм, Вурет, Біттерман, Мельхіор, Боєр,

Коллер, Бірман, Бітнер, Ульман, Браумбауер, рядові команди СС Фокс, Гайнер, Раузер, Поляпіс, Ган, Лейдкрман, Кроп, оберштурмфюрер СС Гішвентнер, заступник коменданта «гетто» Ціллер, комісар гестапо Вепке, комендант міста Сокаля Міллер, гестапівці Цейман, Гартман Ріман, Гайзагов, Лекер, Крамаер, Сущес, Кроммер, Бельц, Шнар, Бенер, помічник коменданта табору в місті Золочеві Галімак, комендант табору в селі Ляцьки оберлейтенант Зоммбарен Іоган, начальник поліції міста Золочева майор Людвіг, начальник жандармерії міста Золочева Мура, жандарм Гільзенкар, штурмовики загону СС у місті Золочеві Прейзнер, Людвіг, Моңс, начальник гестапо міста Жолкви капітан Папен, начальник поліції обермайстер Кетер, оберштурмфюрер СС Гільденбрант, крайсгауптман міста Кам'янка-Бузька Нерінг, комендант табору Ліпнік, комендант міста Городка Штаер, комендант жандармерії Кремлер, комендант «гетто» Шітт, крайсгауптман у місті Рава Руській Хагер, штадткомісар Ляске, начальник гестапо Шпейт, шеф жандармерії — комендант міста Кляйн, офіцери жандармерії Трігнер, Маерт, Фрейнтонк, комісари у справах євреїв Гольц і Штрукх, коменданти табору військовополонених майор Фішер, майор Гасінер, майор Флекер, заступник коменданта табору майор Бем, начальник гестапо Новар

ро, офіцер Броєр, лікар табору лейтенант
Найман, ортскомендант міста Яворів капітан
Енке, оберштурмфюрер СС Лейбмаєр, ланд-
комісар Штаєр, поліцейські Голлоб, Нойце,
Вольф.

Всі вони повинні суворо відповідати за свої
страхотливі злочинства.

32B51

9(c28)